

Podziękowania	9
Wstęp	11

CZEŚĆ I
PROFILAKTYKA W ZAKRESIE
ZACHOWAŃ SEKSUALNYCH MŁODZIEŻY 15

1. Wybrane problemy zdrowia publicznego związane z seksualnością	17
1.1. HIV/AIDS i inne choroby przenoszone drogą płciową	17
1.2. Zachowania seksualne młodzieży, ich wskaźniki i konsekwencje	20
1.3. Inicjacja seksualna młodzieży w badaniach epidemiologicznych	23
1.4. Uwarunkowania wczesnej inicjacji seksualnej	24
2. Programy profilaktyczne dotyczące obszaru seksualności	29
2.1. Oświata zdrowotna i weryfikacja jej skuteczności	31
2.2. Podstawy teoretyczne współczesnych programów profilaktycznych	34
2.2.1. Dominujący nurt programów zachodnich	34
2.2.2. Nowe podejścia w profilaktyce zachodniej	38
2.2.3. Programy czerpiące inspirację z innych źródeł	40
2.3. Typologie programów profilaktycznych z dziedziny seksualności	43
2.3.1. Typologia ze względu na rodzaj zmiany zachowania	43
2.3.2. Typologia ogólna ze względu na szerokość grupy adresatów	47
2.3.3. Typologia szczegółowa ze względu na zakres programu i adresatów	48
3. Badania ewaluacyjne w profilaktyce z obszaru seksualności	57
3.1. Uwagi o stanie badań ewaluacyjnych na świecie i w Polsce	57
3.2. Szczegółowe zagadnienia etyczne i metodologiczne	61
3.2.1. Podstawowy problem etyczny badań ewaluacyjnych w dziedzinie seksualności	61
3.2.2. Kryteria jakości metodologicznej badań ewaluacyjnych	64
3.2.3. Ku uniwersalnym kryteriom jakości badań ewaluacyjnych	73
3.3. Kryteria oceny badań a skuteczność programów	76
3.4. Wyniki badań ewaluacyjnych według typów programów	79
3.4.1. Usystematyzowane cykle zajęć edukacyjnych i profilaktycznych	79
3.4.2. Inne programy nakierowane na czynniki specyficzne	86
3.4.3. Programy ukierunkowane na czynniki niespecyficzne	89
4. Kierunki profilaktyki młodzieżowej w obszarze seksualności w świetle wyników badań epidemiologicznych w wybranych krajach	94
4.1. Skuteczność dróg profilaktyki pierwszorzędowej i drugorzędowej oraz problemy etyczne	97
4.1.1. Skuteczność abstynencji seksualnej i wierności	97
4.1.2. Podstawowe problemy etyczne związane z propagowaniem wśród młodzieży metod antykoncepcyjnych o najwyższej skuteczności	98
4.1.3. Skuteczność prezerwatyw	100

4.2. Wielka Brytania – niepowodzenie profilaktyki w dziedzinie seksualności	103
4.3. Model kompensacji ryzyka – próba wyjaśnienia niepowodzeń profilaktyki nastawionej na drugorzędową zmianę zachowań	106
4.4. Zastosowanie modelu kompensacji ryzyka w profilaktyce młodzieżowej	110
4.5. Pierwszorzędowa zmiana zachowań seksualnych w wybranych krajach rozwijających się	116
4.5.1. Uganda – uwarunkowania bezprecedensowego sukcesu	117
4.5.2. Inne przykłady zatrzymania epidemii	120
4.6. Zwiastuny pierwszorzędowej zmiany zachowań seksualnych wśród młodzieży w USA i w Polsce	123
4.7. Wdrażanie i upowszechnianie modeli profilaktycznych a różnice kulturowe	127

CZEŚĆ II

POLSKIE BADANIA EWALUACYJNE PROGRAMÓW PROFILAKTYKI MŁODZIEŻOWEJ Z DZIEDZINY SEKSUALNOŚCI

131

5. Program „Płciowość i Odpowiedzialność Nastolatków” i pierwsze próby jego ewaluacji	135
5.1. Prezentacja programu PiON	135
5.1.1. Geneza programu	135
5.1.2. Założenia teoretyczne programu PiON	136
5.1.3. Cele, treści i sposoby realizacji programu	139
5.1.4. Program PiON a cechy skutecznych programów profilaktycznych	144
5.2. Zagraniczne badania nad programem TeenSTAR	146
5.3. Pierwsza polska ewaluacja programu PiON	147
5.3.1. Opis badań	147
5.3.2. Wyniki i dyskusja wyników	149
5.3.3. Potrzeba dalszych badań	152
6. Rozszerzone badania nad skutecznością programu PiON	154
6.1. Sformułowanie problemu i pytań badawczych	154
6.2. Metoda	155
6.2.1. Zmienne, wskaźniki i narzędzia badawcze	156
6.2.2. Osoby badane	167
6.2.3. Przebieg badań	169
6.3. Czynniki wiążące się z kontaktami seksualnymi młodzieży	171
6.3.1. Sposoby analizowania danych	171
6.3.2. Wyniki analiz	172
6.3.3. Uporządkowanie czynników ze względu na znaczenie dla profilaktyki	177
6.3.4. Dyskusja wyników	180
6.4. Badanie skuteczności programu PiON	190
6.4.1. Jakość realizacji programu PiON i skuteczność manipulacji eksperymentalnej	190
6.4.2. Wyniki obliczeń ewaluacyjnych	195
6.4.3. Dyskusja wyników ewaluacyjnych	213

7. Program „Wyspa Skarbów” i badania nad jego skutecznością	236
7.1. Prezentacja programu „Wyspa Skarbów”	236
7.1.1. Geneza programu	236
7.1.2. Założenia teoretyczne programu „Wyspa Skarbów”	237
7.1.3. Cele, struktura, metodyka i treści programu „Wyspa Skarbów”	238
7.1.4. Program „Wyspa Skarbów” na tle skutecznych programów profilaktycznych	243
7.2. Badania nad skutecznością programu „Wyspa Skarbów”	245
7.2.1. Przesłanki wskazujące, że program warto poddać ewaluacji	245
7.2.2. Sprzyjające warunki do badań – gmina Wołomin	246
7.2.3. Pytania badawcze	247
7.2.4. Metoda	247
7.2.5. Wyniki	250
7.2.6. Dyskusja wyników	255
8. Podsumowanie wyników polskich badań ewaluacyjnych	258
8.1. Podsumowanie wyników w zakresie czynników wiążących się z podejmowaniem kontaktów seksualnych	258
8.2. Podsumowanie wyników w zakresie innych ważnych zmiennych	265
Wnioski końcowe	272
Wnioski dotyczące badań	272
Wnioski dotyczące profilaktyki	275
Wnioski dotyczące polityki oświatowej i prozdrowotnej	284
Bibliografia	289
Załączniki	298